

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑
ออกเที่ยวธุดงค์กรรมฐานปฏิบัติธรรม

ศาสนธรรมที่จะให้ยังคงเส้นคงวาหนาแน่นด้วยมรรคด้วยผล ตามที่พระพุทธเจ้า
 ประทานไว้จริง ๆ ปริยัติกับปฏิบัติต้องกลมกลืนกันไป ไม่สักแต่ว่าเรียนจำได้หมายรู้ตามที่
 ศึกษาเท่านั้น แต่การปฏิบัติไม่สนใจให้เป็นไปตามแบบตามฉบับตำรับตำราที่ได้ศึกษา
 เล่าเรียนมา อย่างนั้นศาสนาจะว่าไม่มีความหมาย ไม่มีฤทธาศักดานุภาพที่จะทำโลกให้ร่ม
 เย็นก็ไม่ผิด ถ้าไม่มีภาคปฏิบัติเคลือบแฝงกันไปหรือเป็นคู่เคียงกันไป เพราะศาสนาที่จะ
 ทรงมรรคทรงผล ก็คือศาสนาที่ทรงเหตุทรงผลของผู้ปฏิบัติหนักแน่นอยู่ภายในจิตใจ ตาม
 หลักศาสนธรรมตลอดเวลานั้นแล เป็นศาสนาที่จะแสดงฤทธาศักดานุภาพ ก่อนอื่นก็แสดง
 ที่ผู้ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติมีความหนักแน่นมั่นคงขนาดไหน ต่อหลักธรรมหลักวินัยที่พระองค์ทรง
 สั่งสอนไว้ ผลจะเป็นมาตามนั้นและเป็นมาเรื่อย ๆ เพราะการปฏิบัติมีข้อหนักแน่นประจำ
 ตนอยู่โดยสม่ำเสมอ ผลจะแสดงออกเรื่อย ๆ จนปรากฏเด่นชัดภายในใจของผู้ปฏิบัตินั้น
 เอง

หากไม่มีการปฏิบัติเป็นคู่เคียงกันไปแล้ว ก็ไม่ผิดอะไรกับที่เขาท่องบ่นสังฆวิชัย
 หลักวิชาใด ๆ ก็ตามก็เพียงจำได้เท่านั้น ธรรมก็จำได้แต่สูตรว่าคัมภีร์นั้นคัมภีร์นี้ซึ่งเป็น
 เพียงคำบอกเล่า เจ้าของก็ไม่สนใจที่จะประพฤติปฏิบัติ คุณค่าแห่งธรรมที่เกิดขึ้นจาก
 ความจำนั้นก็ไม่มี ที่จะทำให้เจ้าของได้รับความร่มเย็นผาสุก สมกับว่านับถือพระพุทธ
 ศาสนาแต่ไม่ได้ปฏิบัติตาม นี่เป็นของสำคัญ มาเสียตรงนี้เอง จะว่าธรรมกับโลกไม่ผิดกัน
 อะไรก็ไม่น่าจะผิด เพราะเพียงจำเฉย ๆ โลกเขาก็จำได้ เขาก็เรียนได้ เราเรียนธรรมก็จำได้
 จำธรรม แต่ไม่ปฏิบัติตามธรรมที่จะให้เกิดผลขึ้นมาก็ไม่เกิด ผลจะเกิดไม่ได้ถ้ามีแต่ความ
 จำเฉย ๆ ต้องมีการปฏิบัติด้วย ผลถึงจะเกิดได้เป็นลำดับลำดับ อย่างนั้นท่านจึงมีไว้เกี่ยว
 โยงกันไปว่า ปริยัติได้แก่การศึกษาเล่าเรียน เมื่อรู้เขมทิศทางเดินแห่งธรรมที่ท่านทรงชี้
 แจงไว้แล้วอย่างใด ก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามเขมทิศทางเดินที่ท่านเรียนจำได้แล้วนั้น ไม่
 ให้ผิดพลาด ผลย่อมจะเกิดขึ้น อย่างน้อยที่สุดก็เป็นความเย็นใจที่ว่าตนได้ปฏิบัติถูก

อันดับต่อไปก็ปรากฏผลเป็นความสงบเย็นใจจากภาคปฏิบัติ ทางด้านจิตตภาวนา
 ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติอันสำคัญยิ่งกว่าภาคอื่นใดในวงการปฏิบัติแห่งพระพุทธศาสนา แล้วจะ
 ค่อยแสดงขึ้นไปเรื่อย ๆ เป็นผลเด่นขึ้นไปเป็นลำดับลำดับ ดังครั้งพุทธกาลท่านทรงมรรค
 ทรงผลเป็นสาวกอรหัตตอรหันต์ ล้วนแล้วแต่ท่านหนักแน่นในทางภาคปฏิบัติ ไม่ว่าจะการอยู่
 การกระทำ ถ้าพูดภาษาของเราปัจจุบันนี้ว่า ภาคเดินธุดงค์กรรมฐาน ท่านอยู่ในสถานที่

พระพุทธเจ้าทรงเห็นชอบ ที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำทรงสั่งสอนให้อยู่ ท่านทำในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ทำ ท่านเดินท่านเที่ยวท่านโคจร ไปในสถานที่พระพุทธเจ้าทรงให้เที่ยวให้โคจร อิริยาบถทั้งสี่มีหลักธรรมหลักวินัยเป็นเครื่องประกันตนอยู่เสมอ อยู่ด้วยหลักธรรมหลักวินัย อยู่ด้วยใจเป็นธรรม ธรรมกับใจย่อมกลมกลืนกันได้โดยสม่ำเสมอ จนมีความเด่นชัดหรือมีความแก่กล้าสามารถขึ้นเรื่อย ๆ เช่นอย่างสมาธิ

เราเกิดมาเราเคยมีสมาธิที่ไหน แม้พระสาวกท่านที่เป็นสภะของพวกเราชาวพุทธทั้งหลาย ก็ไม่ปรากฏว่าท่านเกิดขึ้นกับสมาธิ ท่านไม่ได้เกิดขึ้นกับปัญญา ท่านไม่ได้เกิดขึ้นกับวิมุตติหลุดพ้น แต่ท่านเกิดขึ้นกับวิภูวน อวิชชาปจฺจุยา สงฺขารา เรื่องของกิเลสพาให้เกิดขึ้นนั้น แล้วทำไมท่านถึงได้เป็นเจ้าของแห่งธรรมทั้งหลายอันเป็นสมบัติล้ำค่า เริ่มตั้งแต่ คีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นถึงวิมุตติหลุดพ้น ท่านทำไมถึงได้ทรงมหาสมบัติเหล่านี้ได้โดยสมบูรณ์ จนถึงกับว่าหลุดพ้นจากทุกข์ ไม่มีขึ้นได้อันเป็นสมมุติเข้าไปเกี่ยวข้องท่านได้เลย

ก็เพราะท่านตั้งใจประพฤติปฏิบัติด้วยความเอาจริงเอาจัง มีความสนใจจดจ่อต่อเนื่องกันทางความพากเพียร และความระมัดระวังทางด้านศีล และพากเพียรทางด้านธรรมไม่ขาดวรรคขาดตอน อยู่ที่ไหนมีธรรมเป็นพื้น มีความอยากรู้อยากเห็น มีความอยากหลุดพ้นจากทุกข์เป็นพื้นเพของใจ หรือเป็นพื้นฐานของใจ มีความมุ่งมั่นเป็นเครื่องดึงดูดความพากเพียรทั้งหลายอยู่ตลอดเวลา สมบัติเงินทองข้าวของบริษัทบริวารยศถาบรรดาศักดิ์ ท่านตัดออกโดยลำดับลำดับตามวิสัยของผู้มีความมุ่งมั่นต่อแดนพ้นทุกข์ แม้จะมีกิเลสอยู่ในหัวใจก็ตาม กิเลสเหล่านั้นก็ไม่มีอำนาจที่จะรังแกท่านเอาไว้ได้

ท่านทั้งสละด้วยร่างกาย ทั้งตัดความอาลัยเสียดายทางจิตใจ เปิดทางให้การก้าวเดินเพื่ออรรถเพื่อธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยความสะดวก โดยทางความพากเพียรความเพียรทุกอิริยาบถ ตลอดถึงทุกความเคลื่อนไหวของใจ มีสติคอยระมัดระวังรักษา มีปัญญาคอยกลั่นกรองอยู่โดยสม่ำเสมอ สมาธิไม่มีก็มีขึ้นได้ ท่านก็เป็นเจ้าของสมบัติคือสมาธิสมบัติขึ้นได้ และเป็นเจ้าของแห่งปัญญาสมบัติเป็นชั้น ๆ ขึ้นมาได้ จนกระทั่งเป็นเจ้าของแห่งมหาสมบัติอันเลิศโลก คือนิพพานสมบัติขึ้นมาได้ ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่เคยครองมาเลยตั้งแต่วันเกิด

นี่พวกเราทั้งหลายก็เกิดในแดนเดียวกัน คือ แดน อวิชชาปจฺจุยา สงฺขารา พาให้สัตว์ทั้งหลายเกิด แต่เกิดแล้วมีความแยกแยะกันไปต่าง ๆ นานาตามบุญตามกรรม ตามความคิดเห็นหรือตามภพตามกำเนิดของตน แม้เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์นี้ก็มีความแยกย้ายผันแปรแห่งความรู้ความเห็นความเป็นต่าง ๆ เพราะฉะนั้นการนับถือหรือความเคลื่อนไหวตลอดถึงการปฏิบัตินับถือ จึงมีความแปลกต่างกันไปเป็นลำดับลำดับดาหาประมาณไม่ได้ แต่เรายังแยกแยะจิตใจของเราเข้าสู่อรรถสู่ธรรมอันเป็นธรรมที่เลิศ

ได้แก่ศาสนธรรมที่พระพุทธเจ้าองค์ประเสริฐตรัสสอนไว้แล้วโดยถูกต้อง และได้มาประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่เห็นว่าเป็นภัยต่อจิตใจของตน อยู่ด้วยเพศแห่งความเป็นนักบวชนี้ จึงรู้สึกว่ามีวาสนาบารมีไม่น้อย

เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงอย่าได้ลืมน้อมตัวในความมีวาสนา ได้แยกตนออกมาสู่ทางที่ถูกที่สุด คือทางแห่งความพ้นทุกข์ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นอุปสรรคแห่งการก้าวเดินเพื่อความพ้นทุกข์นี้ ไม่มีสิ่งใดบกพร่องในส่วนภายนอก ปัจจัย ๔ คำว่าจิวรก็สมบูรณ์ บิณฑบาตก็ดังที่เราเห็นแล้วนั้น เสนาสนะก็พอเป็นพอไป และให้พยายามหาที่เด็ดที่เดี่ยวที่สงบสงัดยิ่งกว่านี้ไป คิลานเภสัชก็เหมือนกัน มียาไม่อดไม่อยาก แต่อย่าไปส่งจิตติดพันกับหญิงกับยา มากกว่าให้ติดพันในอริยสังขมทุกขสังขเป็นต้น โดยถือว่าโลกนี้เป็นโลกเกิดแก่เจ็บตาย อนิจจัง ทุกขัง อนตตา มีอะไรก็เกี่ยววากันไปตามเกิดตามมี อย่าไปถือเป็นความกังวล เป็นความกลัวเป็นกลัวตายให้เหนือสังขธรรมไป จะเป็นเรื่องของกิเลสสมุทัยเหี้ยมขมทำลายศาสนธรรม ซึ่งควรจะเกิดมีขึ้นภายในตนให้ลุ่มจมฉิบหายไปเสีย

นี่พูดถึงเรื่องปัจจัยเครื่องอาศัยภายนอกสมบูรณ์บริบูรณ์เต็มที่แล้ว ดีไม่ดีถ้าเราประมาทลืมน้อมตัวกับปัจจัยเครื่องอาศัยเหล่านี้ ก็อาจจะทำให้เราเสียได้ ลืมน้อมตัวไปได้ เพราะมีมากต่อมากแล้ว จึงไม่มีอะไรเป็นอุปสรรค นอกจากจะบกพร่องในความพากความเพียรของเรา นี่เป็นของสำคัญ และบกพร่องในจุดสำคัญด้วยคือความเพียร ถ้าไม่มีทำต่อสู้อย่างเป็นความเพียรไปไม่ได้ ทำต่อสู้อย่างมีเจตนา เจตนาที่ต้องสัมผัสสัมพันธ์กับสติกับปัญญา ถ้าเรามีธรรมที่กล่าวมาเหล่านี้รวมตัวกันเข้าที่เรียกว่าความเพียรแล้ว ต้องหลุดพ้นจากทุกข์ได้ พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกอรหันต์ก็ดี ท่านหลุดพ้นจากทุกข์เพราะความเพียรนี้ทั้งนั้น ทำไมเรานำความพากเพียรอันเป็นทางสายเดียวกันกับพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายมาใช้ จึงจะผิตจะพลาดจะขาดจากคุณงามความดี มีมรรคผลนิพพานเป็นสำคัญไปได้ จะไม่พลาดจะไม่ผิต ส่วนช้าหรือเร็วนั้นก็ขึ้นอยู่กับกำลังแห่งความสามารถ

เพราะคำที่ว่าความหนาความบาง จริตนิสัย ตลอดจนการปฏิบัติของแต่ละราย ๆ นั้นไม่เหมือนกัน อาจจะช้าเพราะความผิตพลาด ความเพียรของเราไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยก็ได้ ส่วนจะว่าผิตพลาดเพราะเราหนาแน่นไปด้วยกิเลสนั้น ยังไม่อยากจะพูดมากไปกว่าเรื่องเราหลงกลอุบายของกิเลส จะมีน้อยก็ตามทำให้หลงได้ ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้ว จำเป็นอะไรจะต้องหากิเลสมาอย่างหนาแน่นยิ่งกว่าภูเขา มาปิดมากขึ้นทางเดินของเราให้ความเพียรลุ่มเหลว หรือให้ความเพียรตั้งไม่ได้ ความเพียรต้องตั้งได้ แต่ระวังกิเลสแม้ชนิดหนึ่งก็ตามเข้ามาเป็นพิษเป็นภัยเป็นพลังอันสำคัญ ที่จะลบล้างหรือทำลายความพากเพียรของเราให้

เอนเอียงเป็นอย่างน้อย ให้ล้มจมเป็นอย่างมากไปอยู่โดยสม่าเสมอ นี่ที่ว่าไม่สามารถจะเป็นไปได้ เพราะไม่สามารถที่จะรู้จักอุปบายของกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องต่อต้านภายในจิตใจ อันเรากำลังประกอบความพากเพียรอยู่ให้ล้มเหลวไป ๆ นี่ถ้าข้าก็ต้องข้าที่ตรงนี้เป็นสำคัญ

คำกล่าวที่ว่าเราหนาเราบางด้วยกิเลสนั้น อย่าด่วนไปอุตริ อย่าด่วนไปรู้จักก่อนพระพุทเจ้า อย่าด่วนฉลาดยิ่งกว่าพระพุทเจ้า จะเป็นกลอุบายของกิเลสปิดกั้นทางเดินให้หาทางก้าวไปไม่ได้ เพราะความอ่อนแอท้อแท้ เนื่องจากความสำคัญอันนี้เป็นเครื่องหลอกลวงจุดลากไว้เสีย กำลังวังชาแทนที่จะเป็นไปโดยความชอบธรรม ก็กลับย่อหย่อนอ่อนกำลังลงไปถึงกับท้อถอยน้อยใจ นี่ละเรื่องของกิเลสมาได้หลายด้านหลายทางอย่างนี้

จึงไม่ควรที่จะไปคิดว่าเรามีกิเลสหนักกิเลสบาง ใครไม่ได้เอากิเลสมาจ่ายตลาดแข่งกันกันแหละในโลกอันนี้ นอกจากสินค้าเท่านั้นเขาจึงนำมาวางตลาด ส่วนกิเลสมีอยู่ในหัวใจของทุกคน และธรรมนี่ก็เป็นธรรมที่เคยปราบกิเลสมามากต่อมากแล้วให้สิ้นสุดยุติ จนกระทั่งไม่มีซากเหลืออยู่ภายในใจ ดังพระพุทเจ้าของเราทรงดำเนินมาแล้วทุก ๆ พระองค์ ด้วยอำนาจแห่งธรรมนี้เท่านั้นเป็นเครื่องปราบ ไม่มีสิ่งอื่นใดจะปราบกิเลสให้อยู่ในเงื้อมมือได้ พระสาวกของพระพุทเจ้าทุก ๆ พระองค์ก็ปราบกิเลสให้ราบเรียบไปถึงความพ้นทุกข์ เพราะอำนาจแห่งธรรมเป็นเครื่องปราบปราม

เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นธรรมที่มีอำนาจเหนือกิเลสอยู่ตลอดเวลา ถ้าเรานำมาใช้กิเลสจะหนาขนาดไหนก็ตาม ก็มีอยู่เพียงในใจของเราเท่านั้น เมื่อธรรมหยั่งลงไปนั้นทำไม่จะไม่ทั่วถึง อย่างโลกเรานี้กว้างขนาดไหนพระอาทิตย์ยังส่องแสงสว่างทั่วถึงไปหมดแล้วปัญญาทำไมจะไม่ส่องสว่างทั่วถึงในหัวใจนี้ ซึ่งมีความรู้ ๆ อยู่ภายในตัวเองนี้ ใหญ่หรือเล็กก็ดูเอา รู้ที่อยู่ในตัว รู้รอบตัวจะว่าใหญ่ขนาดไหน จะว่าเล็กขนาดไหน เมื่อสติปัญญานำมาใช้เพื่อความรอบตัวแล้วก็มีทางที่จะรู้จะเห็น และเช่นฆากิเลสให้บรรลัยไปจากใจได้เช่นเดียวกับครั้งพุทกาลท่านไม่มีที่น่าสงสัย

การประกอบความพากเพียร เราอย่าถือเอาความสะดวกเข้ามาเป็นกฎเป็นเกณฑ์เข้ามาเป็นเครื่องดำเนิน เข้ามาเป็นนิสัยภายในจิตใจของเรา จะเป็นความเสียหายไปโดยลำดับลำดา เพราะนี่เป็นกลมายาอันหนึ่งที่สำคัญของกิเลส ซึ่งเคยหลอกลวงโลกมานานแสนนานแล้ว ให้ตั้งไว้เพื่อความพ้นทุกข์ ให้ตั้งไว้เพื่อความสำเร็จ ให้ตั้งไว้เพื่อความชนะตนเอง ที่เป็นความอยากอันฝืนธรรมอยู่ภายในจิตใจตลอดเวลา นั้น ความอยากนี้อยากรอบตัวภายในจิตใจไม่เคยมีความอึดพอ มีแต่ความหิวความกระหาย ควรรู้จักอยากรู้ ควรเห็นก็อยากเห็น และตัดคำว่าควรออกก็มีว่า คำว่าอยากรู้อยากเห็น อยากสัมผัสสัมผัส

อยากนั้นอยากนี่อยากทั่วแทนโลกธาตุ ทั้งที่จิตนี้ไม่ได้ไปเห็นก็อยากไปหมด ในสิ่งที่ไม่เคย
รู้เคยเห็นก็อยาก นี่ละขั้นชื่อว่ากิเลสแล้วหาประมาณไม่ได้ ต้องอยากอยู่ตลอดเวลา

การบวชมาและการประพฤติปฏิบัติตัวเอง ถ้าไม่เพื่อกำจัด ไม่เพื่อปราบปราม
ความอยากอันเคยเป็นพิษเป็นภัยแก่ตนมานานแสนนานแล้ว ก็ไม่เรียกว่าความเพียร
เพราะอันนี้เด่นมากที่เป็นข้าศึกอยู่ในหัวใจเราเวลานี้ อยากเห็นเป็นยังงี้ ถ้าเราปล่อยให้
เห็นแล้วจะคืบคลานเข้าไปอีก มากเข้าไปอีก เรื่องการเห็นได้เห็นแล้วจะหายสงสัยแล้วจะ
ยุติ ความอยากจะไม่มีนั้น เป็นไปไม่ได้ เอ้า อยากดูรูปดูชิว พออยากดูรูป พอเห็นรูปแล้ว
จะอยากอะไรต่อไปอีก อยากฟังเสียง พอได้ยินเสียงแล้วจะอยากอะไรไปอีกในแง่ของ
เสียงนั้น ๆ จะเป็นไปเรื่อย ๆ อย่างนี้ ท่านจึงเรียกว่า นตฺถิ ตณฺหาสมานํหิ แม่น้ำจะกว้าง
แสนกว้าง ลึกแสนลึก ไม่มีแม่น้ำใดเสมอด้วยตัณหา คือความหิวความโหยอยู่ตลอดเวลา
นี้เลย หยั่งไม่ถึง กว้างก็วัดไม่ได้ ลึกก็หยั่งไม่ถึง ได้แก้ตัณหา เป็นตัวชนะแม่น้ำมหาสมุทร
ทะเลโดยสิ้นเชิง แม่น้ำจะกว้างขนาดไหนลึกขนาดไหนสู้อันนี้ไม่ได้ ท่านถึงเรียกว่า
ความอยาก ๆ

การประกอบความเพียรก็คือการปราบปรามความอยาก ให้ตัดเรื่องความอยาก
ภายในจิตที่จะออกตามทวารต่าง ๆ เพราะเป็นทางเดินของความอยากซึ่งมีอยู่ภายในจิต
ผลัดดันออกมา ให้ออกทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกาย แล้วก็ออกทางธรรมารมณ์ ที่
ได้เคยสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใดมาแล้ว ที่เรียกว่าอายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส
เครื่องสัมผัส ได้รับเรื่องราวอะไรแล้ว จะนำมาครุ่นคิดเป็นอารมณ์ นี่ก็ไม่มี ความอึดพอ
เหมือนกัน ได้เข้ามาตรงนี้แล้วก็ไม่มี ความอึดพอ ครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลา ก่อแต่ฟืนแต่ไฟ
เผาหัวใจให้รุ่มร้อน อยู่ที่ไหน ๆ ไปที่ใดหาความสบายไม่ได้

โลกกว้างแสนกว้างก็ไม่ได้ไปคับแคบที่ตรงไหน ไม่ไปกระเทือนที่ตรงไหนในโลกที่
กว้าง ๆ นั้น แต่ก็มากกระทบกระเทือนที่หัวใจดวงนี้ เพราะผู้นี้เป็นผู้ก่อเหตุ โลกธาตุทั้ง
หลายดินฟ้าอากาศเขาไม่ใช่เป็นผู้ก่อเหตุก่อเหตุเรื่องราวอะไรขึ้นมา ผู้นี้ต่างหากคือใจดวง
นี้เป็นผู้รู้ ผู้รู้และมีแสนกลมายาที่จะให้รู้ในแง่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสผลิตขึ้นมาผลัด
ดันขึ้นมาทั้งนั้น เพราะฉะนั้นจึงลำบากสำหรับสัตว์โลกและเรา ๆ ท่าน ๆ ที่จะให้อยู่ด้วย
ความสะดวกสบายไม่ได้ เพราะสิ่งรบกวนสิ่งบีบบังคับสิ่งผลัดดันมีอยู่ตลอดเวลา เว้นแต่
เวลาหลับสนิทเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าท่านจึงเห็นทุกข์ เพราะอำนาจของกิเลสสมุทัยอย่างถึงพระ
ทัย ตัดกันด้วยมรรคคือความพยายามทุกด้านทุกทาง ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา
รวมตัวเข้าเพื่อฟาดฟันหักแหลกกับสถานที่ก่อเหตุ ให้เป็นกองฟืนกองไฟขึ้นมาภายในจิต
ใจนี้ให้หมดสิ้นไปโดยลำดับ จนกระทั่งหมดไปโดยสิ้นเชิงไม่มีอะไรเหลือแล้ว ก็ไม่มีไฟ

กองใจจะมาแสดงอีก ในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดมาเป็นภัยต่อจิตใจ นอกจากกิเลสอย่างเดียวเท่านั้น

ธรรมะท่านจึงสอนเน้นหนักลงในจุดที่เป็นภัยต่อสัตว์โลกอยู่ตลอดเวลา นี้คือใจ กิเลสเกิดที่ใจ อยู่ได้ที่ใจ ทำลายและเบียดเบียนบีบบังคับอยู่ที่ใจ บีบบังคับใจของสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก ไม่มีอะไรเกินกิเลสในโลกอันนี้ มีกิเลสเท่านั้นที่เป็นภัยต่อจิตใจของสัตว์โลก ถ้าเราอยากทราบก็ให้พยายามแก้ไขกันเข้าไป ต่อสู้กันเข้าไป หักความอยากเข้ามา ตัดความอยากเข้ามา อยากอะไรไม่สนใจ มีแต่ว่าอยากรู้ อยากเห็นตัวอยากตัวทะเยอทะยานนี้ว่าเป็นหน้าอะไรบ้าง ถ้ามีหน้า ดูให้เห็นชัดเจนตรงนี้ให้มาก แล้วเราก็จะทราบเองเรื่องกองไฟกองไฟ ที่กิเลสก่อขึ้นมาที่มีตรงไหน รวมลงไปแล้วมีอยู่ที่จิตแห่งเดียว พอขยับออกมาก็เป็นพื้นเป็นไฟออกมา ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสขยับก็เท่ากันกับไฟที่แสดงตัวออกมา หรือกระเด็นออกมานั่นเอง ถ้าเป็นธรรมก็เหมือนน้ำดับไฟ สาดเข้าไปมากน้อยก็ทำให้ไฟให้ขยับออกไปจนถึงดับถึงมอดไปได้

สิ่งเหล่านี้ใครเป็นผู้มาสอน ใครเป็นผู้ฉลาดเหนือพระพุทธเจ้ามีที่ไหน สอนเน้นหนักลงที่ใจของสัตว์โลกนี้เอง เพราะนี่เป็นตัวทุกข์ที่สุดไม่มีอะไรเกินหัวใจเรา ๆ ท่าน ๆ และสัตว์ทั้งหลาย มีกัณฐกวิญญูณเป็นกองทุกข์ไปหมดทุกดวงวิญญูณ ไม่มีดวงวิญญูณใดที่จะเป็นอิสระทั้ง ๆ ที่กิเลสยังฝังจมอยู่ภายในตัวเองนั้น นอกจากใจของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่าน ซึ่งไม่มีซากกิเลสเหลืออยู่ภายในพระทัยและใจของท่านนั้นเลย ท่านจึงเป็นบรมสุขได้เพราะไม่มีภัยอยู่ในจิตใจแล้ว ท่านไม่ไปชมเชยสรรเสริญดินฟ้าอากาศแดนโลกธาตุใด ๆ ว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐเลิศเลอ ยิ่งกว่าการสิ้นกิเลสภายในใจนี้ และไม่มีอะไรยิ่งกว่าความบริสุทธิ์ของใจที่ปราศจากซากกิเลส กิเลสไม่มีเหลือแล้วภายในใจ เป็นความบริสุทธิ์พุทธโธโดยแท้

การดำเนินที่ไม่ได้ทรงดำเนินในสามแดนโลกธาตุนี้ ไม่ได้เห็นโทษสิ่งใดในสามแดนโลกธาตุนี้ ยิ่งกว่าการเห็นโทษของกิเลสซึ่งบีบบังคับอยู่ภายในใจของพระองค์เอง หรือในพระทัยของพระองค์เอง จึงต้องได้เข้มงวดกวดขัน หนักเอาเบาสู้เป็นตายไม่ได้ว่า จนกระทั่งปรากฏเป็นพระประวัติขึ้นมาว่าสลบ ๓ ครั้ง ๓ หน วันจะตรัสรู้ก็เป็นวันสละเป็นสละตายต่อกันอีกด้วย ให้เป็นประจักษ์ในหัวใจของผู้ต้องการความจริง ที่จะยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบฉบับได้เป็นอย่างดี ในวันที่ทรงบำเพ็ญอานาปานสติที่โคนต้นไม้คือต้นโพธิ์นั้นละท่านว่ารุกขมุล

ท่านอยู่รุกขมุลได้บำเพ็ญที่รุกขมุล ตรัสรู้ที่รุกขมุลคือต้นไม้ต้นเดียวไม่มีที่มุงที่บังได้แก่ร่มโพธิ์นั้น และทรงตั้งสัจอธิษฐานลงในที่นั้นด้วยว่า สถานที่นี้ ๑) เป็นสถานที่ตรัสรู้ของเรา บรรลุธรรมถึงแดนวิมุตติหลุดพ้นเป็นศาสดาขึ้นมา ๒) ถ้าไม่ได้บรรลุธรรมหรือ

ตรัสรู้ธรรมตามความมุ่งหมายนี้แล้ว สถานที่นี้ต้องเป็นที่ตายของเราเท่านั้น ไม่มีความเป็นอื่นที่จะเคลื่อนคลาดโยกย้ายไปไหนอีกไม่มีแล้ว นี่เป็นคติตัวอย่างได้เป็นอย่างดีสำหรับเราผู้ปฏิบัติ ที่จะทำความดีแต่เดียวในขณะที่ควรจะทำจริงจะจริงจังจะเด็ดจะเดี่ยว ควรเอาหลักนี้มาเป็นคติเครื่องสอนใจเรา สมนามกับว่าศาสดา ๆ เป็นเครื่องสอนโลก เป็นผู้สอนโลก คติทุกอย่างได้มาจากพระพุทธเจ้าไม่มีผิด นี่พระองค์ทรงดำเนินมาอย่างนี้ นั่นเด็ดไหมพระพุทธเจ้าของเรา

เราต้องคำนึงเสมอ อย่าให้อันใดมีข้อหนักแน่นมากกว่าธรรม ให้พื้งนำมาทบทวน บวกลบคุณหารกันระหว่างกิเลสกับธรรม เราอยู่หรือเราเกิดมาจนกระทั่งบัดนี้ เราอยู่มาด้วยจนกระทั่งบัดนี้ เราอยู่ด้วยเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ไม่มีธรรมมาเป็นเครื่องอยู่ แล้วผลเป็นอย่างไรบ้าง เมื่ออยู่ด้วยอำนาจของกิเลส ไปก็ต้องไปด้วยอำนาจของกิเลส ความเคลื่อนไหวทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปด้วยอำนาจของกิเลสทั้งนั้น ผลเป็นอย่างไร มีแต่ความรุ่มร้อนภายในจิตใจของเรา ได้รับความแปลกประหลาดอัศจรรย์อะไรบ้าง นับแต่เพียงวันเกิดมาถึงบัดนี้เท่านั้น ถ้าไม่บำเพ็ญธรรมอย่างเข้มงวดกวดขัน เพื่อสังหารกิเลสให้สิ้นซากไปจากใจแล้ว เรื่องความพันทุกข์หรือความอยู่สบายเป็นอิสระนั้น เราอย่าพื้งหวังนอกไปจากความเพียร

ให้พื้งหวังในความเพียรของเรา หนักเบาอย่างน้อยเพียงไรให้ทุ่มกันลงไปตรงนี้เป็นจุดที่มุ่งหมาย เป็นจุดที่จะสมหวังอยู่ที่ตรงนี้ พระพุทธเจ้าทรงสมหวังด้วยความดีแต่เดียวอาจหาญ พระสาวกทั้งหลายสมหวังด้วยการบำเพ็ญไม่ทอดย้ออ่อนแอ ให้นำเข้ามาเป็นคติเครื่องสอนใจเรา เวลาเกิดความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า กิเลสนี้จะต้องทำให้เราอ่อนที่สุดในสิ่งที่จะเป็นภัยต่อมัน จะไม่ให้แข็งให้กล้าอะไรได้เลย ถ้าเป็นเรื่องของมันแล้วแข็งกล้าขนาดไหนไม่มีคำว่าถอย ไม่มีคำว่าอ้อมพ้อ ยังจะกล้าจะแข็งยังจะเด็ดจะเดี่ยวจะดำเนินไปตะพึดตะพือต่อธรรมทั้งหลายไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าเราปล่อยตามมันแล้ว เรานับวันที่จะดำเนินต่ออรรถต่อธรรม นับวันที่จะหนาแน่นด้วยกิเลส และหนาแน่นด้วยมหันตทุกข์ อย่าว่าแต่ทุกข์ธรรมดาเลย จะหนาแน่นไปโดยลำดับลำดับ

เอามาทดสอบซิเรื่องเหล่านี้กับการประกอบความ پاکเพียร ได้รับความทุกข์ความลำบากมาขนาดไหน ทุกข์ก็ไม่ใช่ทุกข์เพราะอื่นใด ทุกข์เพราะการต่อสู้กับกิเลสต่างหากนี้ เราไม่ได้ทุกข์เพราะการต่อสู้กับธรรม ธรรมไม่ได้เป็นข้าศึกต่อเราผู้บำเพ็ญ กิเลสต่างหากเป็นข้าศึกต่อเราผู้บำเพ็ญ การต่อสู้เราต่อสู้กับกิเลสต่างหากไม่ได้ต่อสู้กับธรรม ถ้าเรายังเห็นว่าการประกอบความ پاکเพียรเป็นของยาก ก็เท่ากับว่าเรานี้ย่อมแพ้กิเลสวันยังค่ำ และยังไม่รู้เลยว่ากลของกิเลสเป็นอย่างไรบ้าง เราจึงไม่ยอมเห็นโทษของกิเลสตัวทำให้

ยากตัวทำให้ลำบาก ตัวต่อสู้ธรรมในเวลาประกอบความพากเพียรนั้น หากเราพอจะเห็น โทษมันบ้าง เราก็ต้องฝึกกันเราต้องต่อสู้กัน

การต่อสู้ไม่ใช่พระพุทธเจ้าจะมาสอนให้ต่อสู้กับกิเลสเฉพาะพวกเรานี้เท่านั้น พระองค์ทรงต่อสู้มาแล้ว ถ้าพูดถึงเรื่องความลำบาก พระพุทธเจ้าก็ทรงลำบากมาแล้วถึงขั้นมหันตทุกข์ เพราะการต่อสู้กิเลสพระองค์ก็ทรงทำมาแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างได้ผ่านทางเหตุมาโดยสมบูรณ์แล้ว จนถึงกับได้ผลเป็นที่พอพระทัยแล้วจึงนำมาสอนโลก เมื่อสอนลงมาถึงพวกเรานี้ ทำไมเราจะเห็นว่าการประพฤติธรรมเป็นความไม่สะดวก การประพฤติธรรมเป็นของยากเป็นของลำบาก ไม่เห็นว่าการต่อสู้กับกิเลสเพื่ออรรถเพื่อธรรมนั้นเป็นของลำบาก เพราะกิเลสเหนียวแน่นมั่นคง เพราะกิเลสมีกำลังมาก เพราะกิเลสมีความเฉลียวฉลาดแหลมคมจึงต้องต่อสู้กัน จนกว่าว่ากิเลสนี้มีกำลังน้อยลงเท่าไรแล้ว การต่อสู้จะได้เบาลงไป ๆ เราทำไมไม่คิดอย่างนี้

เราไปเห็นธรรมเป็นโทษไปเสีย เมื่อเห็นธรรมเป็นโทษ ก็เห็นมรรคผลนิพพานเป็นข้าศึกต่อเรา เห็นกิเลสเป็นมิตรเป็นสหาย ทั้ง ๆ ที่กิเลสเป็นยักษ์เป็นผีเคยทำลายสัตว์โลกมามากขนาดไหนแล้ว นี่ละการไม่ทันกับกลมายาของกิเลส เราไม่ทันอย่างนี้ สด ๆ ร้อน ๆ ในวงความเพียรของเรานั้นแหละ ถ้าเราอยากจะทำบาก็บำเพ็ญไปซี เพราะเราเคยแพ้มาสักเท่าไรแล้ว เพราะความทุกข์ความลำบากนั้นก็เห็นว่าลำบาก ๆ ไปเสีย ไม่ได้คำนึงถึงว่าอะไรพาให้ลำบาก

ถ้าพูดถึงเรื่องทุกข์ พิจารณาทุกข์ให้เห็นชัดซี้ ทุกข์ท่านบอกว่าเป็นสังขธรรม นี่เรามองดูทุกข์มองดูด้วยอำนาจของกิเลส มองดูด้วยความเห็นของกิเลสไปเสียหมด ไม่ได้มองเห็นโดยความเป็นธรรมจึงไม่เห็นอริยสังข์ จึงไม่เป็นอริยสังข์ จึงเป็นเรื่องของสมุทัยไปหมด ทุกข์นั้นก็เลยเพิ่มสมุทัยขึ้นมาอีก เห็นว่าเป็นความทุกข์ความลำบาก เห็นเป็นแบบโลก ก็คือแบบกิเลสไปเสีย กิเลสก็ยังมีกำลังพอกพูนขึ้นไป เต็มความเพียรก็ล้ม นี่ละเราเคยเป็นมาสักเท่าไรแล้ว การต่อสู้กับกิเลส ล้มโดยเราไม่รู้สึกรู้ว่าเราได้ต่อสู้ เราไม่รู้สึกรู้ว่าเราได้ล้ม เรายังคิดไปเสียว่าการปฏิบัติธรรมลำบาก ถึงขั้นทุกข์ทรมานจนถึงขนาดที่ว่าล้มความเพียร กิเลสทำให้ล้มเราก็ยังไม่รู้จะว่ายังไง กิเลสทำให้เจ็บให้ปวดแสบร้อนเราก็ไม่รู้ กิเลสทำให้เราโง่ไม่ให้อริยธรรมเราก็ไม่รู้ นั่นเป็นยังไงกิเลส

ถ้าพิจารณากันทางเป็นอริยสังข์แล้ว ทุกข์ขนาดไหนก็ให้เห็นกันซี้ ทำไมจะไม่เห็นพระพุทธเจ้าเคยเห็นมาแล้วจึงนำมาสอนโลก พระสาวกเห็นมาแล้วจึงนำมาสอนโลก จึงบริสุทธิ์ เรายังไม่เห็น เห็นแต่เรื่องของกิเลส เห็นแต่ความเหลวแหลกแหวกแนว เห็นแต่ความล้มละลายไม่เป็นท่า เพราะอำนาจของกิเลสต่อยทุบตีเอาแหลก เราเห็นแต่อย่าง

นี้ แต่เราก็ไม่รู้วากิเลสมันทูปมันต้อยมันตีเราให้ล้มนอกจากความพากความเพียร นี่เป็นยังงิ
กิเลส ละเอียดไหม

เมื่อพิจารณาก้าวเข้าสู่สัจธรรมเห็นประจักษ์โดยชัดเจนแล้ว ทุกข์เหล่านี้มีความ
หมายอะไร ไม่มีความหมาย ทุกข์เป็นของจริงอันหนึ่งเท่านั้น สมุทัยก็เป็นความจริงอัน
หนึ่งเท่านั้น ด้วยอำนาจของมรรคที่พิจารณารอบหมดทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ต่างอันก็เป็น
ของจริง ดังที่เคยพูดแล้ว จิตก็เป็นธรรมชาติความจริงอันหนึ่งในชั้นภูมิของตน แม้จะยัง
ไม่บริสุทธิ์ก็เป็นความจริงในชั้นนี้ ๆ ของอริยสัจ การต่อสู้กับทุกข์ก็พอฟัดพอฟะเหวี่ยงกันไป
แม้ทุกข์จะเป็นมากขึ้นมาเท่าไรก็ยี้มได้

ผู้ที่จะเห็นทุกข์นั้นเป็นทุกข์สัจจริง ๆ แล้วทำไมจะยี้มไม่ได้ เพราะเห็นแล้วว่าธรรม
ชาตินั้นเป็นความจริงอันหนึ่งเท่านั้น จิตก็เป็นความจริงอันหนึ่งด้วยอำนาจของมรรค
มรรคก็เป็นความจริงอันหนึ่ง เมื่อแก้กันแล้วก็เหมือนกับน้ำดับไฟ ไฟเวลาถูกน้ำดับมี
ปฏิกิริยาอะไรต่อกันด้วยความรู้สึก....ไม่มี น้ำก็ไม่มีการจิตวิญญาณ ไฟก็ไม่มีการจิตวิญญาณ
เวลาดับกันหากดับได้อย่างนั้น แล้วเย็นขึ้นมาที่ตรงไหน ความก็ไม่มีการรับทราบกัน
ความเย็นก็ไม่ทราบความหมายของตน นี่เป็นต่างอันต่างจริง หากดับกันได้อย่างที่ดับ

นี่ก็เหมือนกันเรื่องอริยสัจ ถ้างพิจารณาให้เห็นตามความจริงแล้วเป็นอย่างนั้น
ไม่เป็นอื่น ที่นี้ทำไมจะไม่แก้ใจที่จะต้องต่อสู้

ผลที่ได้มาจากการเห็นความจริงแห่งอริยสัจแต่ละครั้ง ๆ นี้ เป็นการเพิ่มพูนความ
เชื่ออย่างฝังใจ และความแน่นหนามั่นคงของใจ ให้แน่นหนามั่นคงขึ้นไปโดยลำดับ ๆ
ตามระยะตามเวลาที่เราพิจารณาอริยสัจรอบตัว ๆ เป็นของจริง ๆ ทุก ๆ ครั้งไป จนกลายเป็น
ความแก่กล้าสามารถทางด้านจิตใจ ทางด้านสติปัญญา นั้นผลเป็นอย่างนั้น คำว่ามี
ความแก่กล้าสามารถทางด้านสติปัญญา ก็คือมรรคมีกำลังนั่นเอง และยังจะสังหารกิเลส
อันเป็นตัวสมุทัยลงได้อย่างง่ายดาย ๆ เข้าไปโดยลำดับ นี่ละการประพฤติปฏิบัติ ท่านผู้
ประพฤติปฏิบัติจึงต้องใช้ความหนักแน่นแม่นยำต่ออรรถต่อธรรม เอาจริงเอาจังกับกิเลส
หากจะเป็นอยู่อย่างที่เคยเป็นมาเป็นอย่างนี้ เราก็ทราบแล้วว่าผลเป็นอย่างไรบ้าง จึงต้อง
หลายสันทัดในการพัดการเหวี่ยงกันด้วยอุบายวิธีการต่าง ๆ

เวลานี้ศาสนาก็จะหมดไป ๆ จากหัวใจของผู้นับถือ และยื่นเข้ามาอีกก็ของผู้ปฏิบัติ
ค่อยค่อยลงทุกอย่าง ความนับถือก็ค่อยลง การปฏิบัติก็ค่อยลง ผลไม่ปรากฏ สุดท้ายก็
เหลือแต่คัมภีร์ไบเบิลเต็มไปหมด ความจดความจำจำได้แต่ไม่สนใจจะปฏิบัติตาม ธรรม
ว่าอย่างหนึ่ง วินัยว่าอย่างหนึ่ง ตัวผู้ทำเป็นอีกอย่างหนึ่ง แน่ ซึ่งเป็นข้าศึกต่อศาสนธรรม
คือหลักธรรมหลักวินัยไปเรื่อย ๆ สุดท้ายผู้ล้มผู้เสียหายก็คือผู้ฝืนนั้นแหละ ธรรมชาติของ
ธรรมแท้ไม่ได้สูญหาย และหลักธรรมหลักวินัยที่เขียนจดจารึกไว้ในคัมภีร์ไบเบิลก็ไม่สูญ

หาย คงเป็นอรรถเป็นธรรมอยู่เช่นนั้น เป็นตำรับตำราอยู่เช่นนั้น แต่เราเป็นผู้หวังเอาผลประโยชน์จากตำรับตำรา แล้วกลับมาสร้างความเสียหายลุ่มจมให้แก่ตน ด้วยการฝ่าฝืน อรรถธรรมหรือหลักธรรมหลักวินัยของพระพุทธเจ้านั้น สมควรที่โทษกับพวกเราทั้งหลาย ผู้เป็นนักบวชและนักปฏิบัติ ไม่สมควรอย่างยิ่ง ต้องพยายามตัดดวงเอาอรรถเอาธรรม ด้วยการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมหลักวินัยนี้เท่านั้น จึงจะก้าวเข้าสู่แดน พ้นทุกข์ได้โดยลำดับ ๆ ไม่สงสัย

ตะกั๊นู้พูดถึงเรื่องคำว่าศาสนาเสื่อม อันนี้ก็เคยพูดให้ฟังแล้ว ให้อุหัวใจเจ้าของนี่ เป็นยังไง วันนี้อันนี้กำลังขึ้นในทางภาคปฏิบัติตลอดถึงผลที่ปรากฏอย่างไรหรือไม่ หรือ หย่อนลงไป ๆ ยานลงไปจนพันแข่งพันขาเจ้าของให้ล้มลุกคลุกคลาน ถึงขนาดที่ว่าลุกไม่ ขึ้น นั่นละกิเลสมันพัน เมื่ออ่อนลงไปก็อ่อนลงไปเพื่อกิเลส ไม่ได้อ่อนลงไปเพื่อธรรม คำว่าอ่อนหรือหย่อนยานลงไปไม่เพื่ออะไรทั้งนั้น เป็นเรื่องของกิเลสหย่อนยานลงไปเพื่อ กิเลส กิเลสตกกิเลสตั้งกิเลสลากกิเลสไถไป จนกระทั่งลุกไม่ขึ้น แล้วเราจะหาความดีมา จากไหน

นี่ออกพรรษาแล้วก็ให้ต่างคนต่างออกประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลส สถานที่ใดเป็นที่ สงบสงัดวิเวกตั้งพระพุทธเจ้าสอน สถานที่เช่นนั้นแลเป็นสถานที่จะทรงอรรถทรงธรรม ทรงความ پاکเพียร ให้มีความหนาแน่นแน่นยำขึ้นทางด้านจิตใจของเรา ให้ไปอยู่ในสถานที่นั้น อย่างกลัวเรื่องเป็นเรื่องตาย อยากรู้ก็ต้องตาย เกิดมาในชาตินี้ต้องตาย แต่ก่อนจะ ตายขอให้ตัดดวงเอาคุณงามความดีให้สมมักสมหมาย หรือเต็มความมุ่งมาดปรารถนา หรือให้สมใจเต็มใจเสียก่อนแล้วค่อยตาย ตายเมื่อไรไม่มีอะไรสำคัญแหละ ดินน้ำลมไฟ สลายจากการประชุมนี้ ลงไปสู่ธาตุเดิมของเขาเท่านั้น จิตนี้ขี้นเป็นยังไงพอตัวหรือไม่ บก พร่องอะไร ความบกพร่องนั้นเป็นความกระเทือนทางเรื่องทุกข์แก่จิตใจ ถ้าเป็นความดีมี ความสมบูรณ์พูนผล ก็เป็นความดีสำหรับจิตใจเป็นสิริมงคล

เอ้า ทำให้จิตหลุดพ้นเสียจนไม่มีอะไรเหลือแล้ว เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ไม่มีความ ห่วงหน้าห่วงหลัง ไม่มีเงื่อนใดเป็นน้ำหนัก ไม่มีเงื่อนใดมากดถ่วงจิตใจให้ได้รับความ กังวลวุ่นวายได้เลย แตกก็แตก ตายก็ตาย รู้อยู่แล้วตั้งแต่ยังไม่แตก ตั้งแต่ยังไม่ตาย ด้วย สติปัญญาในการพิจารณาที่เรียกจิตตภาวนาของเรามาแล้ว ข้าของมาแล้วชานาญมาแล้ว รู้ มาแล้ว ถ้าจะพูดว่าคอยก็คอยแต่ว่าจะจะเป็นไปตามกิจให้เป็นสักขีพยานของใจเรานี้ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนตตฺตา คือความล้มความตาย แปรไป ๆ จนกระทั่งถึงความล้มความตายจะ ถึงวันไหน ในสุดท้ายแห่งความมีชีวิตของเรานี้จะฟังเมื่อไร เพราะความรู้ี้รู้แล้วจะต้องฟัง เหตุใดเราจะไปกลัวในการประกอบความ پاکเพียรว่ากลัวตาย ๆ ไม่สมเหตุสมผล ต้อง เอาให้จริงให้จิงนักปฏิบัติเรา

นี่ร้อยหรือลงไป ๆ ทำให้อึดอึดไม่ได้นะ ทำให้วิตกกังวลกับหมูกับเพื่อน เพราะความอ่อนแอท้อแท้เหลวไหล แต่ในขณะที่อ่อนแอทางด้านธรรมะนี้ ก็เลสยิ่งเข้มแข็งขึ้นทุกวัน ๆ จนทำให้อุจาดบาดตาขึ้นมาในวงปฏิบัติของเราเป็นลำดับล้าตา จะว่ายังไงล่ะ เราไม่ละอายบ้างหรือ อายตัวเราซี ธรรมอยู่กับตัวของเราเอง ประหนึ่งว่าพระพุทธเจ้าอยู่กับตัวของเรากับหัวใจของเรา ทำไมเราจึงจะไม่อายในตัวของเรา หิริโอตตปปะ ไม่อายตัวเองจะอายใครที่ไหน คนไม่อายตัวเองก็ทำได้แบบหน้าด้าน คนมีหิริโอตตปปะ ภายในจิตใจแล้วทำไม่หลง ให้เป็นอย่างนี้นักปฏิบัติ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกำจัดความชั่วทั้งหลายที่เคยอธิบายมาแล้วนี้

นี่เป็นวาระหรือเป็นโอกาสที่จะออกประพฤติปฏิบัติแล้ว เราอย่าไปคิดถึงเรื่องปัจจัย ๔ อาหารการบริโภค ถ้าเอาอันนี้มาเป็นอารมณ์แล้วจะก้าวไม่ออก ผู้ปฏิบัติแล้วก็เหมือนกับก้าวขึ้นสู่เวที ยิ่งงาก็จะต่อให้ถึงเหตุถึงผลถึงเป็นถึงตาย อันนี้ยิ่งงาก็จะเอาให้กิเลสพังถ่างเดียวเท่านั้น ความทุกข์ยากลำบากเคยทุกข์มาพอแล้ว ไม่ใช่จะมาทุกข์เฉพาะเวลาประกอบความเพียรนี้เท่านั้น เราเคยทุกข์มาตั้งแต่วันเกิด แล้วสงสัยอะไรเรื่องทุกข์ไม่อย่างนั้นท่านจะเรียกว่าของจริงหรือ ถ้ายังมาตั้งอยู่นี้จะเป็นของจริงได้อย่างไร ให้เห็นจริงในทุกข์ทั้งหลาย การประกอบความพากเพียรก็เป็นไปด้วยความสะดวกสบาย

เรื่องปัญญาถึงวาระที่ควรพิจารณา อย่างนอนจมอยู่เฉย ๆ พิจารณาได้คิดได้ คิดหลายครั้งหลายหน พิจารณาหลายครั้งหลายหน บังคับด้วยสติเข้าไปก็ย่อมจะรู้เหตุรู้ผลจากการค้นคิดของตนขึ้นมา เป็นสักขีพยานอันหนึ่งว่าเป็นผลขึ้นมาอย่างนี้ อย่างนี้แล้วจะทำจิตใจของเราให้ดูดีเต็มและพอใจในการพิจารณา แล้วก็เบิกทางให้กว้างขวางละเอียดลออลงไปในความแยกคายของปัญญา

ในขณะที่ปัญญามีความแยกคายไปโดยลำดับ กิเลสก็ขยายตัวออกเรื่อย ๆ หรือพังลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งหลุดพ้นไปโดยสิ้นเชิงไม่มีอะไรเหลือ นั่นแลเป็นสิ่งที่พึงหวังสำหรับเราผู้ปฏิบัติเพื่อหากำไรอย่างเดียว ไม่ได้เพื่อหาความลุ่มจม ถ้าเป็นความลุ่มจมขึ้นมาแล้วก็เสียชื่อเสียง เสียคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ก็คือเราเสียทั้งคน พระเสียทั้งองค์ เพราะอำนาจของกิเลสบีบบังคับ สู้อำนาจกิเลสไม่ได้ แพ้กิเลสนี้เป็นสิ่งที่เสียศักดิ์ศรีมากในพระเราซึ่งเป็นลูกศิษย์ตถาคต นักรบในสงครามไม่มีการท้อถอยคือองค์ศาสดา แต่ลูกศิษย์นี้มีแต่ความแพ้ ๆ แพ้จนเหลวแหลกแหวกแนวใช้ไม่ได้เลย ไม่ควรที่จะให้มีในหัวใจเราผู้ปฏิบัติทั้งหลาย นอกจากความเก่งกล้าสามารถเท่านั้นเอง ให้ท่านทั้งหลายนำไปพินิจพิจารณา

เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร เท่านั้นละ